

BULLETIN

STICHTING
werkgroep
HERKENNING

VAN DE STICHTING WERKGROEP HERKENNING
20e Jaargang No. 1 Maart 2005

2005: Toch een nieuw bestuur

Laten we beginnen met een overbodige discussie.

Is een nieuw bestuur voor de werkgroep nog wel zo nodig? Met andere woorden: is de werkgroep zelf nog wel zo nodig? We bestaan immers al sinds 1981 en we doen niet anders dan ons best om zo snel mogelijk overbodig te worden. Dat mag toch zo langzamerhand wel eens gelukt zijn?

Volgens velen hebben we ons nut nu wel gehad, hebben we onszelf overleefd en is het tijd om af te bouwen.

Dit standpunt wordt al vanaf de beginjaren van Herkenning door lotgenoten in de werkgroep (en daarbuiten natuurlijk) verdedigd. Het hoort er bij en een zeker patroon is er ook wel in te ontdekken. Mensen komen en gaan en als ze zo'n beetje op het punt staan de contributie maar eens te staken komt niet zelden de mening dat de werkgroep niet meer zo nodig is. De maatschappij is echt niet meer vijandig en wie nu nog met een problematisch verleden zit had ook zonder dit verleden wel problemen gehad.

Bij het secretariaat en bij de Landelijke Hulptelefoon weten we wel beter.

Ja, nog steeds zijn er mensen die nu pas ontdekken wat hun familiegeschiedenis is en nog steeds ook zijn er mensen die 'nu pas' iets met die geschiedenis willen, kunnen, of soms moeten doen. En, echt, er bestaat zoiets als een derde generatie: de kleinkinderen, die, nu ze zelf wat ouder zijn, met verbazing en soms verbijstering omzien naar hun oorspronkelijke gezins- en familieverleden. Waarom was er die starheid, de verkramping, de taboe's, waarom soms het onbegrijpelijke lijden van ouders, waarom de onbespreekbare beperkingen, etc?

Voor al die mensen willen we er nog steeds zijn, omdat de letterlijke herkenning van hun vaak geïsoleerde ervaringen een heilzaam begin kan zijn van begrip; een begin van antwoorden op vragen die al veel te lang op de achtergrond spelen, een begin vaak van een zinvoller zelfrespect. En in deze tijden, waarin de zelfkennis van de samenleving vaak ter discussie staat, is die individuele onderneming in de geschiedenis zelfs iets dat onbedoeld een algemener doel dient. Met die individuele familiegeschiedenis worden immers de schaduwkanten van de naoorlogse geschiedenis belicht. Schaduwkanten die, eenmaal zichtbaar, veel kunnen verduidelijken over de manier waarop Nederland de oorlog verwerkt heeft, wat de taboe's waren, wat de illusies en wat nu eigenlijk de historische achtergrond van een collectief geïdealiseerd zelfbeeld.

Dat algemener doel zal degene die zich voor het eerst meldt bij de werkgroep waarschijnlijk een zorg zijn. Toch wil het bestuur de concrete mogelijkheden om aan dat doel bij te dragen ook realiseren. We zoeken de samenwerking met het NIOD en met andere organisaties en we proberen de mogelijkheden tot dialoog die het internet met zich meebrengt te optimaliseren. Zoals we die dialoog op alle manieren zullen zoeken.

Het bestuur van de SWH

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

Archipel 45-67
8224 HW Lelystad
0320-412116
e-mail: info@werkgroepherkenning
www.werkgroepherkenning.nl
postbanknummer: 5285797
Het secretariaat is bereikbaar van
Dinsdag tmt vrijdag van 9 tot 5

Landelijke Hulptelefoon

030 - 6701979

Bestuur

Jan Boezer (voorzitter)
Ton Scheffel (penningmeester)
Pragit Koot-Brouwers (penningmeester)
Tanja van Koppenhagen-Wolterbeek
Paul Mantel

Regio-coördinatoren

Friesland Roelie Ansingh 0512 - 303174
Groningen Jurrien Oortwijn 050 - 3110955
Drenthe Pieter Kempers 0593 - 562120
Salland & Twente
Arjen/Mieke de Groot 053-4344801
Utrecht
Jacqueline Bonekamp 0343 - 520371
Flevoland
Pragit Koot-Brouwers 0320 - 412116
N-Holland
Lucia Pultrum 023 - 5450373
Z-Holland Gerard Loef (na 18 uur)
070 - 3540604
Brabant Hans van Hoof 0413-475838
Limburg Margreet Vorstenbosch
046 - 4373822

Coördinatoren (Landelijk)

Ouderen Dirk Bruggeman 070 - 3636932
3e Generatie *vacant !!!!*
Partners Joke Snijders 033 - 4617673

Contactgroep Kinderen van Duitse Militairen
Ab van Aldijk 023 - 5240898 06 - 53382670

Redactie

Paul Mantel 020-4822480 paulmantel@hetnet.nl

Webmaster:

Ruud Schouten ruudschouten@hocusnet.com

Inhoudsopgave voor dit Bulletin

‘Toch een nieuw bestuur’	1
Informatie over de werkgroep / inhoudsopgave	2
Donateur worden.....	2
Oproepen.....	3
Onderzoek naar jeugdvoorlichting	3
Het Bulletin in 2005.....	4
Het bestuur stelt zich voor	5-7
Mededelingen & oproepen van het bestuur	7
Over het Compendium	8-9
Informatief.....	10-12
Brieven en ingezonden mededelingen..	13-16
Boeken	17-19
Jeugdboeken	20
Seminar Aktion Sühnezeichen	21-22
Inzage dossiers Nationaal Archief	23-24
Colofon	24

DONATEUR WORDEN VAN HERKENNING

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning.

U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze stichting organiseert. De stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van €16,00. Een hogere bijdrage is uiteraard welkom.

De hoogte van de standaardbijdrage mag echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven. Kunt u dat bedrag niet missen dan is een lagere bijdrage eveneens welkom.

Als u de acceptgirokaart gebruikt voor het overmaken van het bedrag dan zien wij graag uw adresgegevens ingevuld.

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure of, voor het gemak, een acceptgirokaart toegezonden willen krijgen, schrijf of bel dan naar:

Stichting Werkgroep Herkenning
Archipel 45-67
8224 HW Lelystad
0320-412116
e-mail: herkenning@planet.nl

U kunt ook het landelijke telefoonnummer bellen:
030 - 6701979

www.werkgroepherkenning.nl

Oproepen

Best nieuw bestuur,

Door toedoen van de stichting is het boek 'fout geboren' van Bas Kromhout tot stand gekomen, waarmee voor mij het laatste restje pijn is opgelost door de herkenning van zoveel verschillende vormen van 'beschadiging'.

Bij de presentatie van het boek was ik aanwezig en al de andere geïnterviewden.

Ik had graag na lezing van het boek, nog eens deze mensen willen ontmoeten. Misschien zijn er meerderen die dat wel willen.

Niet zozeer met de bedoeling oud zeer op te rakelen maar gewoon als een groepje mensen die iets gemeenschappelijks weten van elkaar, en daardoor verbonden zijn.

Een wandeling door een park op een mooie zomerdag, een picknick.

Misschien zijn er mensen die hier wel voor voelen?

Hartelijke groet, Miep Koerber. Mijn mailadres is koerbermiep@hetnet.nl

De effectiviteit van jeugdvoorlichting over de Tweede Wereldoorlog.

De maatschappelijke discussie over het belang van jeugdvoorlichting over de Tweede Wereldoorlog en de noodzaak van innovatie daarvan loopt al lange tijd en wordt actueler naarmate de jaren verstrijken.

Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport doet daarom onderzoek naar de mogelijkheid van een instrument waarmee de effectiviteit van een jeugdvoorlichtingsproject kan worden gemeten.

Het is bijna zestig jaar geleden dat de Tweede Wereldoorlog is beëindigd. De naoorlogse generatie kent deze tijd uit de eerste hand van familie of van school en media. Voor de omvangrijke categorie van nieuwe generaties jongeren is deze periode al meer een abstract historisch gegeven. De vraag dringt zich op of en hoe bij de wisseling van generaties de kostbare lessen uit het verleden kunnen worden doorgegeven aan de jeugd van nu.

Daarom wordt onderzocht hoe de doelstellingen van jeugdvoorlichting over de Tweede Wereldoorlog in relatie tot het heden op een effectieve wijze kunnen worden gerealiseerd. Die doelstellingen zijn:

- jongeren bewustmaken van de historische achtergrond van 4 en 5 mei en 15 augustus;
- hen bewustmaken van de gevaren van hedendaagse ontwikkelingen in de leefomgeving die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog;
- bij hen begrip kweken voor de slachtoffers van oorlogsgeweld van toen en nu.

Voorgesteld wordt om in de eerste plaats een onderzoek uit te voeren naar mogelijkheden voor (1) effectmeting van jeugdvoorlichtingprojecten en (2) effectieve methoden van jeugdvoorlichting over de Tweede wereldoorlog.

De onderdelen van de vraagstelling zullen worden beantwoord door middel van (1) bestudering van wetenschappelijke en vakliteratuur uit Nederland en het buitenland en (2) gesprekken met deskundigen.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door het Instituut Jeugd en Welzijn van de Vrije Universiteit.

Het Bulletin in 2005

Dit nieuwe Bulletin lijkt verdacht veel op de Bulletins die in de voorgaande jaren in de bus kreeg, nietwaar?

Dat is eigenlijk niet helemaal de bedoeling.

De vormgeving is weliswaar handig in het gebruik, het A-4 formaat leest prettig en de permanente discussie over lettertype, kaders, illustraties en foto's beschouwt de redactie als levendige interesse in het blad. Toch zullen we binnenkort de huisstijl gaan herzien. We willen het in èèn lijn brengen met de website en de brieven die bij ons de deur uitgaan. Onderzoeken hebben immers uitgewezen dat een prettige vormgeving de aandacht verhoogt en vasthoudt. Dat kunnen onze teksten vast wel gebruiken.

Eens te meer hoopt de redactie op een zeer interactief en communicatief blad. In de voorgaande jaren is de redactie onbedoeld bij te weinig mensen terechtgekomen, waardoor de inhoud van de bijdragen en artikelen soms eenzijdig kon worden.

We nodigen u dan ook weer van harte uit om uw verhaal, opvattingen en ideeën op te schrijven en in het Bulletin te plaatsen. We hopen bijvoorbeeld op het herleven van de succesvolle rubriek Mijn Verhaal, waarin u kwijt kunt wat u misschien al heel lang eens wil delen met meer mensen. U kan ook reageren op stukken die in het Bulletin gepubliceerd zijn. U kan dat doen onder uw eigen naam, anoniem of onder pseudoniem. Hierbij melden wij voor de zekerheid dat artikelen uit het Bulletin ook op onze website geplaatst gaan worden. Dit gebeurt uiteraard in overleg en met toestemming van diegene die het stuk heeft geschreven.

Verder hopen we op medewerking aan de redactie. We willen bijvoorbeeld redacteurs die o.a. interviews willen gaan doen. Interviews met bijvoorbeeld lotgenoten, met de eerste generatie, met oude buurtgenoten van mensen, met deskundigen, historici, met meer of minder beroemde lotgenoten, met lotgenoten met beroemde/beruchte vaders, met familieleden, bestuurders en politici, de organisatoren van de herdenkingen, enz.

En redacteurs die verslag kunnen doen van interessante lezingen, tentoonstellingen of evenementen.

Inhoud en opzet van het Bulletin willen we passen in onze plannen met Herkenning voor de toekomst: meer communicatie met mensen in en buiten de werkgroep, meer samenwerking met onderzoeksinstituten (NIOD, Cogis, etc) en media, en een duidelijker focus op emancipatie.

Dat houdt in dat we de grenzen van de vanzelfsprekendheid van onze aanwezigheid in de samenleving zowel gaan verkennen als proberen te verleggen.

Misschien is zo'n visie u toch wat te abstract en heeft u gewoon een concreet voorstel voor een bijdrage. Dat horen we dan graag van u.

Medewerking kan op incidentele en op regelmatige basis. Wilt u meer weten neemt u dan contact op met Paul Mantel (020-4822480) of Jan Boezer (0497-519101), of mail naar paulmantel@hetnet.nl boezer.jan@planet.nl

Bestuur 2005

Van links naar rechts:

Tanja van Koppenhagen (bestuurslid), Pragit Koot (secretaris),
Jan Boezer (voorzitter), Paul Mantel (bestuurslid) en Ton Scheffel (penningmeester).

Om het bestuur wat gezicht en gewicht te geven zullen we hier vijf korte introducties van henzelf:

1. **Pragit Koot**

Ik ben een kind van ..... geboren in 1943.

Alleen mijn vader was lid van de NSB en daar is dus een heleboel uit voortgekomen. M'n moeder niet en raakte met 3 kinderen op drift, want er was geen huis of inkomen. Gelukkig werd ze wel opgevangen door haar ouders! In 1947 kwam m'n vader weer vrij en toen begon ons gezin vanaf punt nul. Mijn ouders waren altijd open over wat er gaande was en ik wist van jongs af aan waarom onze situatie was zoals die was. Maar ik ontkwam er niet aan om me slecht te voelen: ik werd gemeden... mocht niet thuis komen bij... op school geen...en ga maar door. Kortom ik moest wel een heel erg mis kind zijn (u herkent dit vast); maar gelukkig is het toch nog goed gekomen?!

En hoe en waarom ben ik dan toch nog bij Herkenning terecht gekomen?

In 1992 liep ik vast in m'n verleden en wist niet waar er mee naar toe. Via via kwam Herkenning in het vizier en heb ik de landelijke hulptefoon van de Stichting Werkgroep Herkenning gebeld, die me doorverwees naar de regiocoördinator Rian van Ineveld. Bij haar kon ik eindelijk mijn verleden vertellen zonder op te moeten passen wat ik wel en niet ging vertellen. Wat een opluchting.....

(Vervolg op pagina 6)

Bestuur 2005

Ik werd lid/donateur en nam deel aan diverse activiteiten:

de kennismakingsdag waar ik voor 't eerst lotgenoten trof en uitgebreid sprak. daarna heb ik deelgenomen aan diverse gespreksgroepen in Amsterdam hierna werd ik actief binnen Herkenning in de redactie van het Bulletin tot 1997 (nog met Jelle Teunisse, Jan Oosterbaan en Ellen de Vreij) Ook heb ik In de loop der jaren aan diverse Tv-uitzendingen meegewerkt Deze activiteiten hebben me 'rust' gegeven.

Sinds enkele jaren ben ik regiocoördinator voor Flevoland en per 17 januari jl. lid van het bestuur van de Stichting Werkgroep Herkenning. Ik zal me er voor inzetten want het is zeer de moeite waard!

2. **Ton Scheffel**

Dit is niet het begin van een televisieprogramma 'wie van de drie', maar wel een poging om mijzelf aan u voor te stellen. Dat laatste is nodig omdat ik sinds 17 januari 2005 penningmeester ben van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Ik ben geboren in 1942 en heb mijn eerste vijftien levensjaren doorgebracht in Culemborg. De HBS heb ik afgemaakt in Waalwijk, waar ik ook mijn vrouw leerde kennen, maar toen nog niet wist dat zij, Gonda Baars, dat zou gaan worden.

Na de HBS heb ik de kweekschool in Gorinchem gevolgd en heb 40 jaar voor de klas gestaan. Ook weer in de Betuwe. Sinds 1967 ben ik dus getrouwd met Gonda, die al vanaf het begin bij Herkenning is betrokken. Zelf ben ik geen lotgenoot, maar door Gon weet ik er intussen al wel genoeg van. Beiden zijn wij ervan overtuigd dat Herkenning nog jaren moet blijven voortbestaan. Omdat Gon al veel doet, heb ik besloten ook mijn steentje bij te dragen.

3. **Jan Boezer**

Sedert 17 januari 2005 mag ik me voorzitter noemen van het bestuur van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Ik ben geboren op 5 mei 1945 te Sprang-Capelle, jongste zoon uit een incompleet gezin: Een moeder met haar 4 kinderen. Geen vader.

Mijn vader is in de oorlog lid geweest van de NSB en actief als landwachter. Op Dolle Dinsdag, 4 september 1944, is hij, door leden van de plaatselijke verzetsgroep, om het leven gebracht. Hoewel geboren als "bevrijdingskind", heeft het vele tientallen jaren nodig gehad om me zo te kunnen voelen. Er is een heel lange worsteling aan

vooraf gegaan voordat ik het gevoel had te mogen bestaan. Deelname aan zelfhulpgespreksgroepen van Herkenning heeft daar veel aan bijgedragen. Veel steun in deze heb ik ondervonden van Inge, mijn vrouw, die mij in al mijn stappen heeft gesteund en actief heeft bijgestaan

Omstreeks 1990 ben ik vast gelopen in mijn werk, ben ik in therapie gegaan en ben ik met Herkenning in aanraking gekomen, waar ik aan enkele activiteiten heb deelgenomen.

Sedert 2003 ben ik, samen met Hans van Hoof, actief voor onze lotgenoten in Brabant.

Van het moment, begin 2004, dat Herkenning dreigde te verdwijnen ben ik, samen met anderen, actief geworden om haar voortbestaan te waarborgen. Hetgeen geleid heeft tot mijn deelname aan het nieuwe bestuur.

4. **Tanja van Koppenhagen**

Ik ben geboren in 1945 in het interneringskamp Vught, en net als een paar dagen oudere lotgenoot heb ik lang gedacht dat er in Vught niets anders was dan een kamp. Alleen al het noemen van de naam Vught zou voor eenieder mijn achtergrond onthullen. Mijn hele jeugd heeft deze achtergrond - naar later bleek, kind van een SD-er - een rol gespeeld in mijn leven. In 1984 werd ik door mijn halfjoodse therapeut naar Werkgroep Herkenning verwezen en daar kwam ik al gauw, eigen aan iemand werkzaam in de zorg, in het toenmalige "bestuur" terecht.

Tot 1991 draaide ik mee, actief meewerkend aan de ontwikkeling van het bulletin - van stencil tot volwaardige kwartaal uitgave - en als secretaris van de net opgerichte Stichting.

Tussendoor was ik een korte tijd gespreksleidster voor Zuid-Holland, daar er een niet-vervulbare vacature was.

Hoewel mijn afscheid van destijds nog steeds pijn oproept, kan ik mij, terugkijkend op deze jaren, ook hele goede en mooie momenten herinneren. Ik besloot dan ook mij opnieuw beschikbaar te stellen voor het bestuur van de werkgroep Herkenning, toen opheffing van de Stichting dreigde. Juist in deze tijd, waarin de veerkracht van menig ouder wordend persoon afneemt, blijft het noodzakelijk dat eenieder die nu alsnog last krijgt van een goed verstopt verleden ergens vrij en zonder angst voor afwijzing, gevolgd door een blijk van herkenning, zich uit kan spreken.

Bestuur 2005

5. Paul Mantel

Na ruim acht jaar als betaald medewerker van de werkgroep mag ik nu laten zien dat ik me ook als vrijwilliger kan inzetten voor Herkenning. Dat doe ik, merk ik soms met verbazing, nog altijd met plezier.

Ik ben van 1956 en daarmee vertegenwoordig ik meteen een wat jongere groep binnen Herkenning, ik ben dan ook 2e en 3e generatie. Dat heeft allerlei nadelen gehad, nadelen die ik bij velen van u heb mogen herkennen. Het heeft echter weer voordelen als je wat wil doen voor anderen in de werkgroep. Ik maak mezelf dan ook wijs dat ik het hele spectrum van gevolgen en hoedanigheden bij en van kinderen en kleinkinderen langzamerhand kan overzien. Wat natuurlijk onzin is als je bedenkt van al die 'kinderen van' maar een fractie bij Herkenning is langsgeweest.

Ik hoop dat we in de komende periode het inderdaad gaan beleven dat zowel de individuele geschiedenissen van kinderen en kleinkinderen van collaborateurs als de familiegeschiedenissen een plaats krijgen in de geschiedenis.

Er is veel individuele bevrijding van de schadelijke gevolgen van het verleden maar toch blijft het steken dat er zowel van het collaboratieverleden als de omgang daarmee door de samenleving nog geen integrale objectieve beschrijving in de geschiedenis is. Objectief, niet waarde vrij, zeggen we er dan nog maar 's bij.

Het lijkt me een mooie opdracht voor dit bestuur om te helpen daar vaart achter te zetten en ik denk dat Herkenning daarbij rol van belang kan spelen.

CKDM

Contactgroep Kinderen van Duitse Militairen

De contactgroep brengt lotgenoten met elkaar in contact en wil van dienst zijn bij het ondernemen van de zoektochten naar de identiteit van de onbekende vader.

Secretariaat CKDM:

Teun van der Vaart, Zwarte Dijk 18, 5121 ZB Rijen,
tel: 0161-220878
E-mail:ckdm@planet.nl

Mededelingen & oproepen van het bestuur

Gespreksgroepen:

Als u wil deelnemen aan een gespreksgroep neemt u dan contact op met de dichtstbijzijnde regio-coördinator. Het telefoonnummer staat op blz. 2 van dit Bulletin.

Er wordt alleen gestart als er voldoende deelnemers zijn (min. 5 personen).

Donateur zijn, of opnieuw worden:

Bij het juninumnummer van het Bulletin zal weer een acceptgirokaart bijgevoegd zijn. We hebben voor de verzending van dit nummer van het Bulletin het donateursbestand gebruikt van eind 2003 om iedereen de kans te geven het donateurschap van de werkgroep te overwegen tegen de achtergrond van de nieuwe bestuursinzet.

Vrijwilligerswerk:

Als u vrijwilligerswerk wil doen voor de werkgroep kan u zich melden bij Jan Boezer
Tel:0497519101

DE STICHTING VRIENDEN VAN WERKGROEP HERKENNING

wil gelden werven om in staat te zijn steun te verlenen aan vrijwilligersprojecten van de stichting: Stichting Werkgroep Herkenning, alsmede aan projecten van rechtspersonen, welke zich richten op het bevorderen van hulpverlening aan hen, die in hun persoonlijk en maatschappelijk leven ernstige moeilijkheden ondervinden, doordat hun ouders of grootouders tijdens de tweede wereldoorlog aan de kant van de bezetter stonden of tot de bezetters behoorden, en het geven van bekendheid aan de problematiek van deze groepering (en).

Giften, legaten en andere inkomsten zijn zeer welkom.

Een ieder die bovenstaande doelstelling onderschrijft en/of overtuigd is van de noodzaak van de stichting, kan steunen door een bijdrage over te maken op:

Postbank 705 31 77
ten name van :

Stichting Vrienden Van Werkgroep Herkenning,
Lisse

HET COMPENDIUM

Een bundeling van de ervaringen zoals bekend bij Herkenning

Het idee om een compendium te schrijven over de ervaringsdeskundigheid die wij als betrokkenen bij Herkenning in de ruim twintig jaar na de oprichting met elkaar verworven hebben, kwam van Paul Mantel. Het einde van het subsidietijdperk – niet van het bestaan van Herkenning – leek een goede aanleiding om zo'n compendium te schrijven.

Paul maakte een eerste opzet, met hoofdstuk- en paragraafindeling en ging aan de slag met het eerste hoofdstuk. Computers zijn handige dingen, maar als ze crashen ben je soms een deel van je teksten kwijt. En zo verdween hoofdstuk één.

De afronding van de subsidieperiode gaf veel extra werk en Paul kon niet genoeg tijd vrijmaken om aan het compendium te werken, waarvan het bestuur hoopte dat het voor 1 januari 2004 klaar zou zijn. Dan zou het namelijk meegenomen kunnen worden naar het afrondend gesprek met de minister.

Daarom werd mij gevraagd of ik Paul zou willen helpen. Ik heb daar lang over na lopen denken. Het zou een grote klus worden, ik was net met de VUT gegaan en wilde van mijn vrijheid gaan genieten, zou ik daar wel aan toekomen? Maar het compendium was toch ook veel te belangrijk om het dan maar niet te laten verschijnen! Dus zei ik ja.

Paul en ik hebben een aantal gesprekken gevoerd over de opzet en de inhoud van het compendium en hoe we anderen bij het werk zouden kunnen betrekken. Vast stond dat het geen theoretisch boek moest worden, maar dat het ook méér moest zijn dan een verzameling persoonlijke verhalen. Daarvan waren er immers al veel in kranten en tijdschriften gepubliceerd. Het moest in het compendium gaan over die elementen in de verhalen die gemeenschappelijk zijn, een grootste gemene deler van wat er zoal met kinderen van NSB'ers en andere collaborateurs gebeurd is. 'Het' verhaal van 'het' kind van... bestaat niet, elk kind heeft een eigen, unieke geschiedenis. In het compendium zouden we dat niet uit het oog moeten verliezen en ook duidelijk moeten maken, dat er veel diversiteit is in wat lotgenoten hebben meegemaakt.

Vast stond dat de eigen ervaringen van lotgenoten centraal zouden moeten staan. We besloten om een inventarisatie te maken van wat er tussen 1931 en 2003 aan politieke en maatschappelijke gebeurtenissen te noemen zijn die het leven van lotgenoten beïnvloed hebben en die soms tot psychische of maatschappelijke problemen hebben geleid.

Om een voorbeeld te geven: de oprichting van de Nationale Jeugdstorm – historisch feit – had invloed op het leven van een aantal lotgenoten, diedoor hun ouders als lid werden ingeschreven of zichzelf als lid meldden. Het gevolg daarvan was namelijk vaak, dat zij door schoolvriendjes en buurtkinderen werden geplaagd. Het historisch feit kreeg een maatschappelijk gevolg en dit leidde later soms tot psychische problemen. Gepest worden is een ingrijpende ervaring die het leven van een kind hartgrondig kan beïnvloeden: isolement, geen zelfvertrouwen, wantrouwen, angst. Daarnaast namen sommige lotgenoten het hun ouders later hoogst kwalijk dat zij hen hadden laten deel uit maken van een 'foute' club. Sommige anderen voelden zich zélf schuldig, vanwege vrijwillig lidmaatschap of vanwege de vele, leuke herinneringen aan de Jeugdstormtijd – wat toch eigenlijk niet mocht...

We deelden de tijd tussen 1931 en 2003 in een aantal perioden in, bijv. vóór de oorlog, begin van de oorlog, na Dolle Dinsdag, bevrijding en nasleep etc. Voor elk tijdvak inventariseerden we de gebeurtenissen en de mogelijke gevolgen.

Deze inventarisatielijsten hebben we aan een 40-tal lotgenoten toegestuurd met het verzoek deze door te nemen en ons te laten weten of er dingen in voorkwamen die niet klopten, en/of dat er dingen vergeten waren. We vroegen hun ook, indien mogelijk, ons enkele persoonlijke ervaringen door te geven. Een 'theoretische' uitspraak kon zo met een persoonlijk voorbeeld verduidelijkt worden. Alle verdere op- en aanmerkingen waren ons zeer welkom.

Van iets meer dan de helft kregen we antwoord en alle opmerkingen werden bij het betreffende punt in de inventarisatielijsten geplaatst. Deze gegevens vormden de basis voor drie hoofdstukken, n.l. hoofdstuk 5 'Ervaringen van kinderen van 'foute' ouders', hoofdstuk 6 'Problematiek' en hoofdstuk 7 'Trauma en verwerking'. Voor hoofdstuk 8 'Hulpverlening' benaderden we een aantal vrijwilligers die een (regionale) gespreksgroep hadden geleid.

Het was voor ons erg belangrijk dat zoveel lotgenoten ons steunden door hun op- en aanmerkingen en

(Vervolg op pagina 9)

HET COMPENDIUM

Een bundeling van de ervaringen zoals bekend bij Herkenning

(Vervolg van pagina 8)

bemoedigingen. We hadden het gevoel dat het compendium zo een boek van 'ons', van ons allemaal als lotgenoten werd.

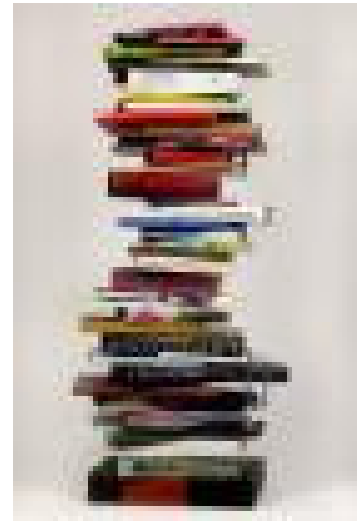
We waren van mening dat er ook historische informatie in het compendium moest komen. Uiteindelijk besloten we tot een tweedelige opzet.

In het eerste deel wordt in hoofdstuk 1 een beschrijving gegeven van het ontstaan van de NSB en de vele verwante organisaties. In hoofdstuk 2 komen het ontstaan van de Stichting Werkgroep Herkenning, de doelstellingen en de werkwijze aan de orde. Hoofdstuk 3 is gewijd aan CKDM, de Contactgroep Kinderen van Duitse Militairen (geschreven door Teun van der Vaart). In hoofdstuk 4 komen het CABR, het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, en de mogelijkheid om dossiers in te zien aan de orde.

Voor de hoofdstukken over de problematiek, trauma en verwerking en de hulpverlening hebben we artikelen en boeken geraadpleegd die oorlogstrauma's in het algemeen en die van de tweede generatie in het bijzonder beschrijven. Wat de deskundigen over deze thema's zeggen is vergeleken met wat lotgenoten in groepen, op weekends en in persoonlijke verhalen daarover naar voren hebben gebracht. In het hoofdstuk over de hulpverlening is uitgebreid ingegaan op de mogelijkheden en grenzen van zelfhulp, omdat Herkenning als zelfhulporganisatie is opgezet.

Het compendium wordt afgerond met hoofdstuk 9 'Emancipatie en integratie'. Daarin blikken we terug op ruim twintig jaar Herkenning en de veranderingen in de maatschappij én blikken we vooruit: welke taken zijn er nog voor ons als lotgenoten en als organisatie weggelegd. Daarbij komen o.a. de samenwerking met andere zelfhulporganisaties van kinderen van de oorlog in binnen- en buitenland aan de orde en het historisch onderzoek dat het NIOD gepland heeft.

We hebben in de inleiding uiteengezet waarom we voor bepaalde terminologie hebben gekozen, met name de term kind van 'foute' ouders. De ideale term om lotgenoten aan te duiden hebben ook wij niet gevonden. De lezer moet echter weten dat we met de emotionele bezwaren die er tegen kinderen van...bestaan rekening hebben gehouden.

Het compendium is af. De datum 1 januari 2004 kon niet gehaald worden. Het schrijven kostte ook emotioneel veel energie. Je kunt je wel voornemen om 'op afstand' te blijven, vroeger of later besef je toch hoezeer het ook over je eigen verhaal gaat.

Door de in de brief van december 2003 door de Stichting Werkgroep Herkenning aangekondigde liquidatie ontstond er een juridisch probleem. Het compendium zou op de website komen te staan, maar zou die website nog bestaan als Herkenning opgeheven was? Zou het compendium uiteindelijk dan alleen maar in de bureaula van de minister belanden? Er was een aantal onduidelijkheden waarover we graag wat meer informatie wilden hebben. Vragen hierover bleven helaas lange tijd onbeantwoord. Intussen had ik een hersenschudding opgelopen, waardoor het werk nog meer vertraging opliep. Maar uiteindelijk was het werk begin juli 2004 klaar.

Na een aantal moeilijkheden staat het compendium nu op de website: www.werkgroepherkenning.nl. Wie geen computer heeft kan een geprint exemplaar aanvragen. De procedure is als volgt: maak een bedrag van 15 euro (dit is inclusief portokosten) over naar girorekening 5285797 ten name van Stichting Werkgroep Herkenning, p/a F.A.G.Scheffel, Nieuwsteeg 12, Tricht. Onder vermelding van 'compendium'. Het geprinte exemplaar wordt u dan zo spoedig mogelijk toegezonden.

Gonda Scheffel-Baars

Informatief

Lezingen TUMULT & NIOD

Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD-KNAW) en Utrechts debatcentrum TUMULT presenteren een lezingenreeks waarin de verschillende actuele maatschappelijke betekenissen van de Tweede Wereldoorlog worden verkend. Daarbij zullen ook de veranderingen die zich onder invloed van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen hebben voorgedaan in onze kijk op en herinnering aan die ingrijpende periode, aan bod komen.

De reeks is begonnen op 10 februari, dat betekent dat u er al een paar gemist hebt. We willen u echter niet onthouden waar u nog naar toe kan. Of de lezingen die al geweest zijn nog in tekst verschijnen is nu nog niet duidelijk.

Hedendaags publiek kent de Tweede Wereldoorlog vooral als een strijd tussen goed en kwaad, door succesvolle Hollywood-films als *The Longest Day* en *Schindlers List*. Het NIOD-KNAW en TUMULT willen met dit project een tegenwicht aan dit beeld bieden, en hebben om die reden dan ook samenwerking

gezocht met een instantie als COGIS, kenniscentrum vervolging, oorlog en geweld.

Het morele ijkpunt dat de Tweede Wereldoorlog in vele maatschappelijke opzichten geworden is, leunt op een eenzijdige benadering van deze periode in de Nederlandse geschiedenis. De verschillende lezingen en het slotdebat bieden het publiek een andere blik op de werkelijkheid van toen én nu.

Programma

10 maart

HONGER, STERFTE EN BEZETTING

De Tweede Wereldoorlog bracht een drastische verandering van de Nederlandse landbouw teweeg en daarmee een verandering van het dieet. Dit dieet, dat tot aan de winter 44-45 in kwantitatieve zin afdoende was, was aanzienlijk magerder en vooral plantaardiger dan men tot dan toe gewend was. Nederland ging op dieet en menigeen voer daar, zowel volgens tijdgenoten als historici, wel bij. Daar staat tegenover dat de (niet-gewelddadige) sterfte wel erg steeg, vooral onder kinderen. Lag dat nu aan het voedsel of niet, en wat kan recent onderzoek aan het beantwoorden van die vraag bijdragen?

Lezing: Ralf Futselaar, onderzoeker NIOD, docent Universiteit Utrecht
Referent: Diny Schouten, voedseljournalist

Voorzitter: Jan van Leijenhorst, hoofd onderwijs en cultuur vng

****

24 maart

GESCHIEDSCHRIJVING ALS AANKLACHT

De bekendste aanklacht in de geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog is te vinden in *Ondergang* (1965), Pressers tweedelige boek over de jodenvervolging in Nederland. Hij liet de doden de aanklacht uitspreken tegen de Joodse Raden: Gij zijt de werktuigen geweest van onze doodsvijanden. Het publiek was onder de indruk van Pressers emotionele benadering en *Ondergang* werd vele malen herdrukt. Vakgenoten waren beduidend ambivalenter en Pressers benadering heeft onder historici geen school gemaakt. Waarom eigenlijk niet?

Lezing: Conny Kristel, senior onderzoeker NIOD

(Vervolg op pagina 11)

Informatief

Lezingen TUMULT & NIOD

(Vervolg van pagina 10)

Referent: Bart van der Boom, historicus Universiteit Leiden
Voorzitter: Elisabeth van den Hoogen, journalist

****

7 april

DE BANALISERING VAN HET TRAUMA

Nadat in de eerste decennia na de oorlog de psychische

oorlogsgevolgen nauwelijks waren beseft, maakte ongeveer na 1970 het concentratiekampsyndroom een succesvolle opmars. Zo succesvol dat we ons inmiddels kunnen afvragen of het begrip trauma niet aan zijn eigen succes ten onder is gegaan. Als we alles trauma noemen, tot aan een verloren sportwedstrijd aan toe - is dat dan geen nieuwe ontkenning van het leed van de oorlogsslachtoffers? Aan de orde komen ook zaken als slachtofferisme en slachtofferrivaliteit.

Lezing: Jolande Withuis, senior onderzoeker NIOD
Referent: Rolf Kleber, hoogleraar psychotraumatologie Universiteit Utrecht
Voorzitter: Jan van Leijenhorst, hoofd onderwijs en cultuur vng Deze lezing kwam tot stand in samenwerking met COGIS.

****

21 april

WRAAK EN VERGELDING; VERGEVEN EN VERGETEN?

In haar proefschrift dat in maart 2005 zal verschijnen, gaat Hinke Piersma de geschiedenis na van de Vier, Drie, Twee van Breda. Die geschiedenis roept vragen op omtrent straf, vergelding, vergeving. Vragen die een grote actuele waarde hebben in het licht van bijvoorbeeld de Verzoeningscommissie in Zuid-Afrika. Zijn amnesie en amnestie mogelijk? Kan een nieuwe samenleving worden opgebouwd zonder dat de oude daders zijn gestraft? Of blijven er spanningen? Mag men van slachtoffers verwachten dat zij vergeving als doel hebben, zelfs als zij nog lijden onder wat hun is aangedaan?

Lezing: Hinke Piersma, onderzoeker NIOD
Referent: Peter Baehr, oud-hoogleraar Universiteit van Amsterdam
Voorzitter: Marjan Slob, filosofe

****

26 april slotdebat

GOED, FOUT EN DE ZIN VAN HERDENKEN

In zijn oratie In de ban van goed en fout? (1983) nam de huidige directeur van het NIOD-KNAW, Hans Blom, met alle respect afstand van het historisch framework van het geschiedwerk van L. de Jong. Voortaan zou onderzoek naar de Tweede

Wereldoorlog meer analytisch en minder moraliserend moeten zijn. De termen goed en fout zijn sedertdien te pas en te onpas gebruikt en zijn een eigen leven gaan leiden. Zo schreef Chris van der Heijden het veelgelezen boek Grijs Verleden, dat als centrale stelling heeft: er waren geen goed en fout, er was vooral grijs. In zijn lezing zal Hans Blom de

geschiedenis van zijn voorstel evalueren. In het daaropvolgende debat komt ook de vraag naar de zin van herdenken aan de orde.

Inleiding: Hans Blom, directeur NIOD
Referent: Chris van der Heijden, auteur Grijs Verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog Als forumleden worden wetenschappers (historici, psychologen), journalisten, en andere deskundigen uitgenodigd. Marjan Slob, filosofe, leidt de discussie.
Dit debat kwam tot stand in samenwerking met COGIS.

MEER INFORMATIE

Zie voor meer informatie en aanvangstijden de website van TUMULT of bel met TUMULT, tel. 030-2332430, of het NIOD, David Barnouw, tel. 020-5233800.

Locatie

Alle lezingen en het slotdebat vinden plaats in het Louis Hartlooper Complex, Tolsteegbrug 1, te Utrecht.

Toegangsprijs voor de lezingen bedraagt 3,50 euro, met korting (CJP &U-pas, Studentenkaart, Vrienden van het NIOD) 2 euro. Kaartjes verkrijgbaar aan de kassa van het Louis Hartlooper Complex, of via de website: www.tumultdebat.nl

Informatief

Stichting COGIS

Per 1 januari is de stichting ICODO overgegaan in de Stichting Cogis.

Missie van Stichting Cogis:

Stichting Cogis verzamelt, ontwikkelt en verspreidt kennis over de (late) gevolgen van vervolging, oorlog en geweld voor individuen, voor hun omgeving en voor de samenleving als geheel en over de behandeling en begeleiding van geweldsgetroffenen.

Stichting Cogis doet dit door middel van het verrichten en stimuleren van onderzoek en kennisuitwisseling, het verstrekken van informatie, en het vervullen van een vraagbaakfunctie voor getroffenen die zelf informatie zoeken over hulpmogelijkheden.

De stichting tracht haar doel te verwezenlijken door in nauwe samenwerking met de Stichting Sinai Centrum te Amsterdam en de Stichting Centrum '45 te Oegstgeest een kenniscentrum voor informatieverstrekking, dienstverlening, kennisoverdracht en onderzoek, mede op het gebied van de psychosociale en psychotraumatologische gevolgen van vervolging, oorlog en geweld in stand te houden en te exploiteren. Het kenniscentrum zal deze expertise op een zo vernieuwend mogelijke wijze nationaal en internationaal aan professionele of vrijwillige dienst- en hulpverleners, geweldsgetroffenen en belangstellende personen en/of instellingen aanbieden en zal daartoe overleg plegen met representatieve landelijke organisaties op het gebied van de psychosociale en psychotraumatologische gevolgen van vervolging, oorlog en geweld.

Door zijn bestaan waarborgt Stichting Cogis dat de aanwezige en ontwikkelde kennis ook voor de toekomst behouden blijft. Gezien de unieke positie van de drie instellingen (Sinai Centrum, Centrum '45 en Icode) vanuit Europees en internationaal perspectief zal Stichting Cogis hier ook een betrokken en deskundige rol spelen.

Wat kan COGIS voor de nakomelingen van collaborateurs betekenen?

We denken veel. Het is letterlijk een concentratie van kennis over de doorwerkende gevolgen van de oorlog en van oorlogen in het algemeen. In de bibliotheek vindt u de meeste van de boeken zoals die vroeger in bibliotheek van Herkenning verzameld waren. Daarnaast is er ontzettend veel meer waarmee u uw inzicht in de gevolgen voor volgende generaties kan vergroten. Er is een krantendatabank, waarin u artikelen over onderwerpen kan vinden, een videodatabank en bijvoorbeeld de bibliografie van zo goed als alles wat er over de naoorlogse generatie is verschenen, de wetenschappelijke en de populair-wetenschappelijke literatuur.

Wat wellicht ook interessant is voor ons zijn de dossiers die in de bibliotheek te vinden zijn. Deze richten zich expliciet op onderwerpen. Zo vindt u hier bijvoorbeeld een verzameling van kennis en informatie over de gevolgen van oorlog, geweld en ontheemding voor zeer jonge kinderen.

De mensen die op de bibliotheek werken kunnen u zeer goed helpen met zoeken en adviseren over deelonderwerpen en de grotere verbanden.

Als u over toegang tot het internet beschikt raden we u aan de site van Cogis te bezoeken. U vindt er bijvoorbeeld de informatie over het dagelijks spreekuur waar u terecht kan met vragen op het terrein van zowel de wetten en uitkeringen voor oorlogsgetroffenen als de mogelijkheden voor de juiste hulpverlening bij psychische problemen.

U vindt er de namen en adressen vrijwel alle vrijwilligersorganisaties die op het terrein van oorlogsgevolgen werkzaam zijn en er is een overzicht van alle cursussen en studiedagen voor vrijwillige hulpverleners.

De Stichting Cogis is gevestigd op de Da Costakade 45, 3521 VS Utrecht, Tel: 030-2343436, Fax: 030-2369037, e-mail: info@cogis.nl

Brieven & Ingezonden Mededelingen

Brief van Gerrit Bothof aan de Minister-President Maakt overheid verschil tussen kinderen van 'foute' ouders en andere Nederlanders?

Door de Duitse oorlogsgravenstichting worden jaarlijks in Oost-Europa duizenden stoffelijke overschotten van militairen van de Duitse strijdkrachten uit de Tweede Wereldoorlog geborgen, zo mogelijk geïdentificeerd en herbegraven. Daaronder ook militairen uit Nederland. De Volksbund, de organisatie die dat doet, heeft in St. Petersburg en Tallinn de gevens over mensen uit ons land aangeboden aan de diplomatieke vertegenwoordigingen van het Koninkrijk der Nederlanden om nabestaanden te kunnen informeren. Helaas, die worden niet aanvaard met het argument: ze zijn in vreemde krijgsdienst getreden en hebben daardoor het Nederlanderschap verloren. Basta.

Al mag dit waar zijn, hun verwanten zijn voor het overgrote merendeel gewoon Nederlander. Ook al staan ze niet achter de ideeën van hun omgekomen familieleden, ze worden daar wel voor gepakt door het onthouden van informatie.

Om die reden heb ik mij tot de Minister-President gewend met de volgende brief:

De Minister-President
Dr. J.P. Balkenende
Ministerie van Algemene Zaken
Kabinet van de Minister-President
Postbus 20.001
2500 EA Den Haag

Leusden, 21 september 2004

Betreft: Wereldoorlog II - Gebleken anachronisme bij informatieverstrekking over in Duitse krijgsdienst gesneuvelden, afkomstig uit Nederland

Excellentie,

Ondergetekende is bij de bestudering van de geschiedenis van de militaire collaboratie gestuit op een inhumane aspect in de informatieverstrekking aan nabestaanden van militairen in Duitse krijgsdienst. Tot op de dag van vandaag worden er vooral in Oost-Europa door de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. vele stoffelijke overschotten gevonden van militairen en burgers. Na opgraving en berging hiervan worden deze door middel van diverse technieken en nog aanwezige militaire administratie zoveel mogelijk geïdentificeerd. De gegevens worden sinds 1992, het jaar van toegestane opgravingen in het voormalige Oostblok, door de bergings-medewerkers aan hun hoofdkantoor in Kassel doorgegeven. (Zie bijlagen 1a, 1b en 2.)

De normale gang van zaken voor militairen en burgers van Duitse oorsprong is, dat men tracht de nabestaanden te traceren en die te verwittigen over het terugvinden van een familielid. Worden Italianen of Fransen gevonden die b.v. in Duitse divisies dienden, dan aanvaarden de diplomatieke posten van die landen de gegevens en gebruiken die ter verwittiging van nabestaanden.

De Volksbund vindt echter geen gehoor bij de diplomatieke/consulaire vestigingen van het Koninkrijk der Nederlanden in Sint Petersburg en Tallinn. Daar wordt verklaard dat ons land deze dode vrijwilligers niet als Nederlanders erkent en men er dus geen bemoeienis mee heeft. Wij nemen aan dat dit ook elders geldt.

Het is hier niet de plaats in te gaan op de juridische onderbouwing van dit standpunt. Het is duidelijk dat aan de in 1944 en 1945 gevangenen genomen jeugdgevallen onder de vrijwilligers het Nederlanderschap niet ontnomen is. Wel gold dit in bepaalde gevallen voor vrijwilligers die bij dienstneming bij de vijand meerderjarig (toen 21 jaar) waren. Deze oud-militairen konden overigens op grond van een Nederlandse wet van 1953 hun oorspronkelijke Nederlandse nationaliteit terugkrijgen. Daardoor is rechtsongelijkheid ontstaan tussen de dode en de levende vrijwilligers.

Het standpunt van de Nederlandse posten in het buitenland zal berusten op beleid van het Ministerie van

(Vervolg op pagina 14)

Brieven & Ingezonden Mededelingen

(Vervolg van pagina 13)

Buitenlandse Zaken. Het gevolg is dat nabestaanden niet geïnformeerd worden over het vinden van vermisten en het terugvinden van mensen die eerder op nu verwoeste of verwaarloosde begraafplaatsen ter aarde besteld zijn. Dit is naar mijn mening een niet aanvaardbaar, sterker nog, inhumain standpunt. De nabestaanden worden in feite gestraft voor feiten waaraan zij niet schuldig zijn. Deze groep bestaat uit broers, zusters, kinderen en kleinkinderen, neven en nichten, misschien zelfs nog enkele hoogbejaarde ouders. Met Nederlandse nationaliteit.

Aangezien ongeveer een kwart van de vrijwilligers in Duitse dienst is omgekomen, mag gerekend mag worden op tienduizenden nabestaanden en naaste verwanten in de Nederlandse samenleving. (Zie bijlagen 3 en 4.)

Ik verzoek u te besluiten het verouderde beleid ten aanzien van de nabestaanden van omgekomen Nederlandse vrijwilligers in Duitse dienst aan te passen aan de huidige omstandigheden en gevoelens van grote delen van de Nederlandse samenleving die gericht zijn op verzoening.

Hoe de informatieverstrekking aan familieleden moet verlopen, is naar mijn mening een zaak waarover de Nederlandse overheid dient te beslissen. Die zou kunnen lopen via een overheidsbureau dat de gegevens uit het verleden, het heden en de toekomst verzamelt en doorgeeft aan nabestaanden.

Een alternatief is gebruik te maken van een particulier initiatief, onder te brengen bij een vereniging of stichting die continuïteit garandeert. Er is in aanleg al een database hiervoor aanwezig. Voor de uitwerking van dit idee verwijs ik naar bijlage 5.

Delegatie aan particuliere instellingen als het Nederlandse Rode Kruis en de Nederlandse Oorlogsgravenstichting blijkt onmogelijk. (Zie bijlage 6).

Als u daaraan behoefte hebt, wil ik gaarne voor nadere toelichting en overleg naar Den Haag komen.

Hoogachtend,

G.J. Bothof

De bijlagen worden hierbij niet afgedrukt, maar wie daarin geïnteresseerd is, kan die bij mij aanvragen.

Sinds september 2004 heb ik van het Ministerie van Algemene Zaken alleen een bevestiging van ontvangst gekregen. Daarbij de mededeling dat de brief was doorgestuurd naar de meest verantwoordelijke Minister, die van Justitie. Die had volgens het bureau Nationale Ombudsman uiterlijk midden december 2004, na acht weken, moeten antwoorden. Dat is niet gebeurd. Omdat er inmiddels 16 weken zijn verstreken zonder bericht van de Minister van Justitie, heb ik onlangs een rappel bij hem ingediend. Daarop is nog geen antwoord, zelfs geen ontvangstbevestiging.

Ik ben van plan de lezers van dit Bulletin in grote lijnen van het vervolg van dit dossier op de hoogte te houden.

Gerrit Bothof

P.S. Wie nog iemand vermist of in het ongewisse is over het lot van een familielid of bekende, kan zich wenden tot de Zoekdienst van de website Nederlandse Vrijwilligers in Duitse krijgsdienst (www.waffen-ss.nl). Die beschikt over een gegevensbank waaruit inlichtingen verstrekt worden. Doordat nog veel duister is, kan niet ieder verzoek om inlichtingen tot een positief resultaat leiden. Wie gegevens voor de database wil delen, kan zich via mij melden met gegevens als: naam en voornaam (evt. volledig), legeronderdeel, geb. datum en plaats, datum en plaats van omkomen, bijzonderheden, gegevens Erkennungsmarke (identificatieplaatje). Alles wat bij elkaar gebracht wordt, kan anderen weer verder helpen. Dat is een groter dan persoonlijk belang.

G.B.

Estland: gedenksteen voor soldaten en verpleegsters uit Nederland?

Een aantal lezers van dit bulletin is op een of andere manier verwant aan militairen die in de Tweede Wereldoorlog in Duitse krijgsdienst zijn geweest. Alleen al bij de Waffen SS waren dat er volgens recente gegevens tussen de 22.000 en 23.000. Een groot deel van hen heeft aan het Oostfront gestaan en daar zijn volgens na de oorlog opgestelde lijsten ca. 4000 mensen omgekomen of vermist geraakt. Daarnaast dienden ook mannen van het NSKK, de Kriegsmarine, de Luftwaffe en de Wehrmacht. Maar er zijn ook honderden Nederlandse vrouwen geweest die als verpleegster achter het front gewerkt hebben. Ook van hen zijn er omgekomen.

De lijsten van gesneuvelden en vermisten zijn onvolledig en over het lot van veel mensen bestaat nog altijd onzekerheid. Zijn ze tijdens gevechten zoekgeraakt, door de tegenstander gevangen genomen en in gevangenschap overleden? De kans daarop was zeer groot.

Voor de genoemde groep lezers is het volgende bestemd omdat zij veelal geen plek hebben om hun doden te gedenken. Een plaats om te rouwen en te overdenken. Hun verdriet is niet anders dan dat van anderen die in de oorlog en als gevolg daarvan mensen verloren hebben. Maar ze hebben meer moeten verdringen. Of dat goed is?

Voor allerlei groeperingen uit de Nederlandse samenleving kun je herinneringsmonumenten en gedenksteden aantreffen. Zo hoort dat in een beschaafd land ook. Doden verdienen respect en moeten herdacht kunnen worden. Je hoeft het niet met ze eens te zijn om ze te kunnen gedenken.

Begin vorig jaar kwam mijn boek over de geschiedenis van de Nederlands/Amerikaanse familie Bothof/Bothoff van de pers. Tijdens mijn onderzoek kwam ik te weten dat er tussen 1940 en 1945 vijf van mijn naamgenoten omgekomen zijn door oorlogshandelingen. Matroos Rokus sneuvelde in mei 1940 in Vlissingen door een aanval van een Duitse duikbommen-werper. Burgerchauffeur Frits overleed kort daarna door het Duitse bombardement op Rotterdamse woonwijken. Cor werkte in 1944/1945 verplicht in Duitsland en verdween spoorloos. De 12-jarige Nellie liet in september 1944 het leven als gevolg van een treinbeschieting.

Tot slot Henk die op 11 mei 1942 in Koningsbergen (nu Kaliningrad) aan zware verwondingen overleed. Als jonge knul van 17, beïnvloed door een nationaal-socialistische omgeving, had hij zich 10 maanden eerder zonder toestemming van zijn ouders gemeld: voor het

Vrijwilligerslegioen Nederland. Hij moet een wolfsangel op de rechter kraagspiegel gedragen hebben. Hij raakte gewond bij Selo Gora, Wolchowgebied (Rusland). Reden van dienstneming? Het is gissen, maar vaak genoemd worden: vechten tegen het bolsjewisme, d.w.z. tegen onmenselijke uitwassen van het Russische bewind van Stalin, en een vaag idee van strijden voor een verenigd Europa. Ja, gewapenderhand onder leiding van Duitsland, terwijl nu gebleken is dat je met praten een Europese Unie kunt bouwen, zonder onnoemelijk veel doden.

Er zijn gedenksteden en monumenten voor de gesneuvelden van de Koninklijke Marine, de bombardementsdoden op begraafplaats Crooswijk, de verplicht tewerkgestelden met een naamsteen op de Niederländische Ehrenanlage in Düsseldorf, de treinbeschietingsdode Nellie met het Nationaal Monument op de Dam.

Maar voor Henk dan, mijn 'neef'? Nergens in Oost-Europa, laat staan in Nederland (maar dat

(Vervolg op pagina 16)

Brieven & Ingezonden Mededelingen

(Vervolg van pagina 15)

komt misschien ooit nog), is er een herdenkingssteen voor de mensen van zijn specifieke groep, voor de tienduizenden 'verdwaalde' zonen van ons volk. Oo niet voor de verpleegsters. Geen plek dus waar de vele familieleden met hun verdriet terecht kunnen. Geen plaats om te rouwen. Moet dat zo blijven? Ja, er is wel bij de Blauwe Bergen in oostelijk Estland, de terugvalbasis van het IIIe Pantsercorps van Steiner, een gedenksteen die melding maakt van de landen waaruit soldaten in die eenheid vochten: Estland, Noorwegen, Zweden, Duitsland, Oostenrijk, Banaat, Nederland, Vlaanderen, Wallonië, Zevenburgen. Inderdaad, ook uit Nederland worden met die steen de gesneuvelden herdacht. Daarom legden in juli 2004 Jetse B., zijn vrouw Pia, Max en ik daar een krans. Maar een steen voor speciaal de mensen uit Nederland is er niet.

Wel staan er vlakbij, in de tuin van de school op de Kinderheimhöhe, aparte stenen voor de gevallen soldaten uit Vlaanderen, Noorwegen en Denemarken. Wat zou het mooi zijn als daarnaast ook een gedenksteen voor de militairen uit Nederland kon komen. Ik wil daar voor zorgen. De contacten zijn er, zodat een vergunning verkregen kan worden. Een steenhouwer is te vinden. Nu nog het geld. Dan kunnen we in juli 2005, tijdens een nog te organiseren reis voor familieleden en belangstellenden de steen onthullen. Dat is dan 61 jaar na de zware gevechten rond Narwa, waarbij het regiment Seyffardt van de Divisie Nederland, opvolger van het Nederlands Legioen, ten onder ging. Met als gevolg vele, vele vermisten.

Opvallend is dat in Estland, maar ook in de twee andere Baltische landen, de Duitse militairen gezien worden als verdedigers van hun vaderland tegen de Russische vijand. En in de Duitse legeronderdelen waren o.a. veel Nederlanders. Een medewerker van de Volksbund fuer Kriegsgraeber-fuersorge in Estland vertelde mij dat militairen uit Nederland er in 1944/45 voor gezorgd hebben dat zijn familie uit het oosten van Duitsland voor de Russen kon vluchten en dat hij er anders niet geweest was. De Volksbund is te vergelijken met de Nederlandse Oorlogsgravenstichting en zeer actief op het gebied van zoeken naar overschotten van Duitse militairen in de voormalige Sovjet-Unie en elders. Ook zijn er Nederlanders teruggevonden. Ze doen voor de nabestaanden veel goed werk in het teken van vrede en verzoening. Werkelijk een gigantische, humane taak.

Uit de vorige alinea blijkt dat er toch, op een andere plek in Europa, waardering is voor de vrijwilligers die in Duitse dienst gingen. Je kunt eruit concluderen dat het veroordelen of waarderen van een groep mensen afhankelijk is van de situatie. De verschrikkelijke jodenvervolging heeft in Nederland de naam van de Nederlandse vrijwilligers geen goed heeft gedaan. Hoewel het allergrootste deel van hen daaraan onschuldig was, was het gemakkelijk om ze als zondebok te beschouwen. Terwijl vast is komen te staan dat er meer goede Nederlandse politiemensen aan de jodenvervolging hebben meegedaan dan Nederlandse vrijwilligers in Duitse militaire dienst.

Gaarne ontvang ik giften voor de gedenksteen op mijn girorekening 1570617 G.J. Bothof –inz. Gedenksteen. Mijn woonplaats is Leusden. Wie dat prettiger vindt, kan mij ook per post een gift doen toekomen. De actie voor het plaatsen van de gedenksteen is pas gestart, maar toch is er van vier gevers al € 225 binnen. Een goede stap naar het geschatte eindbedrag van € 2500.

Gerrit Bothof

Boeken

Bart van der Boom

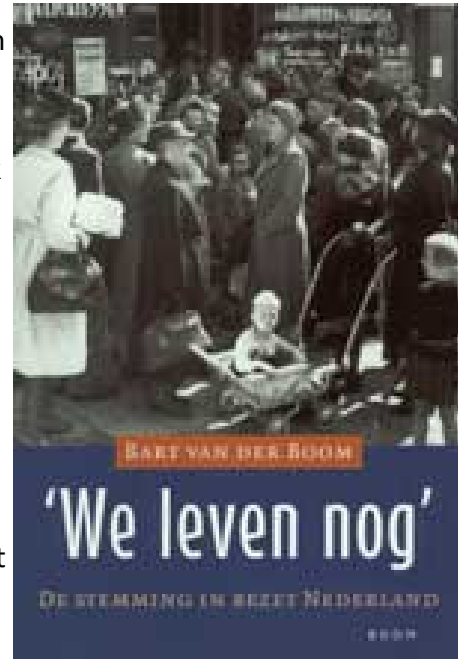
'We leven nog'

Tijdens de bezetting probeerden de meeste Nederlanders zo gewoon mogelijk door te leven en stonden ze, in het beste geval, onverschillig tegenover de Duitsers. Zo luidt tenminste de communis opinio. Bart van der Boom schreef een boek waarin hij het tegendeel beweert. 'Gevoelens van onmacht overheersten.'

Hoe dachten Nederlanders over bezetting, jodenvervolging, onderdrukking en verzet? Wat vonden gewone burgers van wat hen overkwam? Waren ze in het algemeen onverschillig of leefden ze hevig mee met de gebeurtenissen?

Historicus Bart van der Boom toont in dit boek aan dat het mogelijk is op deze vragen een helder antwoord te geven. Aan de hand van dagboeken en 'stemmingsberichten', die in opdracht van de bezetter zijn bijgehouden, peilt hij de stemming in Nederland. Hij weerlegt daarbij het heersende beeld van afstandelijkheid en onverschilligheid. Nederlanders leefden heftig mee en hadden uitgesproken standpunten over wat goed was en wat fout. Door zijn onorthodoxe aanpak en het gebruik van veelal onbekende bronnen komt Van der Boom tot een revolutionair ander beeld van de stemming in de oorlog.

'Wij hebben ons dikwijls geërgerd aan de Nederlandse militairen. De Duitse knappen alles netjes op; rommel wordt opgeruimd en het hek wordt gerepareerd. Van elders ook steeds berichten over correct optreden van Duitse militairen, zowel officieren als minderen.' Aldus een Hilversumse verzekeringsagent in zijn dagboek, daags na de capitulatie van 15 mei 1940. Kennelijk was niet iedereen even boos over het feit dat de nazi's Nederland in vijf dagen onder de voet hadden gelopen.

Bovenstaand fragment is afkomstig uit het eind vorig jaar verschenen boek 'We leven nog.' De stemming in bezet Nederland, van de Leidse historicus Bart van der Boom. Van der Boom, op dit moment bezig aan een geschiedenis van de NSB, produceerde het de afgelopen zomer als tussendoortje.

'Ik liep al een aantal jaren met het idee om aan de hand van dagboeken een stemmingsgeschiedenis van Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog te schrijven. Door omstandigheden kwam dat er lang niet van. Twee jaar geleden ben ik er met een groep Leidse doctoraalstudenten mee aan de slag gegaan en dat resulteerde dus onlangs in dit boek.'

De concrete aanleiding voor Van der Boom om 'We leven nog' te schrijven was het boek Grijs Verleden van historicus Chris van der Heijden. In dit boek beweert Van der Heijden dat de Nederlanders zich tijdens de oorlog maar hadden gedragen als een stel opportunistische scharrelaars. Zolang de bezetting hen niet trof, vonden ze het allemaal wel best. Soms deden ze een beetje aan verzet, maar het mocht allemaal geen naam hebben. Geen volk van helden dus, en van scherpe zwart-wit-tegenstellingen, maar grijs: dat waren de Nederlanders onder de Duitse bezetting.

Dit beeld is inmiddels in de geschiedschrijving en publieke perceptie de geaccepteerde kijk op de gang van zaken en Van der Boom had daar zo zijn vraagtekens bij. 'Van der Heijden verwacht volgens mij zaken als hij zegt dat Nederlanders tijdens de oorlog ook grijs dachten, dat ook de stemming ten opzichte van de bezetting onverschillig was. Dat is, voor zover uit mijn onderzoek blijkt, namelijk niet waar. Mensen hadden wel degelijk zeer uitgesproken meningen over de oorlog, alleen werden die vaak niet geventileerd buiten de privé-omgeving. Ik denk dat het voor veel Nederlanders gevoelens van moedeloosheid en angst waren en niet van onverschilligheid die hun houding tegenover de bezetter bepaalden.'

Natuurlijk, er waren ook zat mensen zoals de boven aan dit verhaal geciteerde verzekeringsman, die in het begin van de oorlog niet zo veel moeite hadden met de komst van Hitlers heerschen, weet Van der

(Vervolg op pagina 18)

Boeken

(Vervolg van pagina 17)

Boom. 'Dat strookt met de geldende historische opinie dat veel Nederlanders pas anti-Duits werden op het moment dat de oorlogskansen voor de nazi's keerden, zo eind 1942, begin 1943. De rond diezelfde tijd ingevoerde plicht om in Duitsland te gaan werken, de Arbeitseinsatz, zou tot verdere afkeer van de bezetters hebben geleid. Uit mijn onderzoek van dagboeken en door de Duitsers en de politie opgemaakte "stemmingsberichten" blijkt echter dat die negatieve gedachten al veel eerder ontstaan. Niet begin 1943, maar 10 mei 1940 is de breuklijn die ik zie. Ook toen de Duitsers grote militaire successen boekten, na de capitulatie van Frankrijk en aan de vooravond van de Battle of Britain, geloven veel mensen er rotsvast in dat de nazi's verslagen zullen worden en het verlies van het "eigen" Nederland aan de Duitsers zat de meesten erg dwars.'

En dan is er nog het heikele punt van de jodenvervolgning: hoe kwam het dat er in Nederland relatief meer joden werden afgevoerd – zo'n 75 procent van het totaal – dan in andere bezette landen?

Ronduit schokkend is het om in van der Booms boek te lezen: 'Het bericht uit Engeland over de Joden is vreeselijk. Het plan schijnt te bestaan om nog dit jaar alle Joden in Polen af te maken en daar gaan bijna alle Joden heen. Arme, arme mensen, wat zal hun lot vreeselijk zijn, konden we maar helpen.' Aan het woord is een huisvrouw uit Heiloo die het bovenstaande op 27 november 1942 optekende in haar dagboek. Dat was voordat de geïndustrialiseerde holocaust goed en wel op gang was gekomen.

Hoe kan het zijn dat als mensen als zo vroeg weet hadden van de drama's die zich in het oosten afspeelden, ze niets deden? Van der Boom: 'Je moet

bij dit soort vragen opletten dat je die niet met een eigentijdse bril op beantwoordt. Voor ons is de holocaust dé centrale gebeurtenis van de Tweede Wereldoorlog. Wij wéten dat het gebeurd is. Maar een Nederlander tijdens de bezetting kon zich bijna niet voorstellen dat een land als Duitsland, hoe verfoeilijk het regime daar ook was, tot dit soort zaken in staat was. Daarbij kwam ook nog eens dat veel mensen de door de BBC en Radio Oranje verspreide berichten afdeden als overtrokken oorlogspropaganda. En als ze het al geloofden, dan overheerste, zoals ook in andere gevallen, de berustende onmacht, hoe kwaad men soms ook was.'

Al met al geeft 'We leven nog' een heel ander beeld van de Nederlander tijdens de bezetting dan van der Heijden's Grijs verleden. Men handelde dan wellicht vaak 'grijs', de emoties ten opzichte van de Duitsers waren vanaf het begin af aan zwart-wit. Van der Boom: 'Daarmee kom ik, gek genoeg, eigenlijk heel dicht uit bij het beeld zoals Loe de Jong dat schetste in zijn grote overzichtswerk. Iedereen doet nu alsof de Jong de mythe construeerde dat heel Nederland in het verzet zat, terwijl hij dat helemaal nooit gezegd heeft. De mythe van de mythe, noemt de Amsterdamse historicus Ten Have dat. Maar wat hebben een boel mensen zich daar tegen afgezet de laatste tijd! We moeten maar eens ophouden onszelf zo te straffen. Ik zal geen moreel oordeel uitspreken over het gedrag van de Nederlanders tijdens de Tweede Wereldoorlog, daar zijn historici niet voor. Wat ik wel kan zeggen dat het beeld van de Nederlander die onverschillig was, niet klopt.'

Bart van der Boom: 'We leven nog.' De stemming in bezet Nederland.

Boom Uitgevers. Amsterdam 2003. 182 pgs. €19,95.

Boeken

W.G. Sebald: De natuurlijke historie van de verwoesting.

Uit het Duits vertaald door Ria van Hengel.
De Bezige Bij, 160 blz. € 21,50

De Duitse schrijver W.G. Sebald leed niet aan oorlogstrauma's. Hij werd geboren in het laatste oorlogsjaar 1944 in Wertach im Allgäu in Zuid-Duitsland en zijn jeugd speelde zich tamelijk onbekommerd af tussen de alpenweiden. In zijn autobiografische terugblik 'Il ritorno in patria' opgenomen in Schwindel, Gefühle beschrijft hij dat hij als kind in de bioscoop wel naar de Wochenschau keek en dat hij daar de ruïnes van steden als Hamburg of Berlijn zag, maar dat hij dat als iets normaals opvatte: zo zagen steden er nu eenmaal uit.

Sebald emigreerde in 1966 naar Engeland. Vanaf eind jaren tachtig begon hij te publiceren, het succes kwam snel: in Duitsland, in Engeland en Amerika en ook in Nederland. Hij schreef hallucinerende verhalen over bijna vergeten levens, plaatsen en gebeurtenissen. In de Ausgewanderten en in Austerlitz reconstrueerde hij - hoewel het onderscheid tussen fictie en werkelijkheid moeilijk te maken is - de levens van mensen die hij heeft gekend, bijna heeft gekend of graag had willen kennen, allen verdwaalden in de wereld. In die mengeling van observaties, reizen, herinneringen en essayistische uitstapjes ging het Sebald om het bijna vergetene, het onaanzienlijke, en om wat hij, als laatste, nog kon redden van het Grote Verdwijnen. Hij deed dat aan de hand van een toevallig gelezen krantenadvertentie, een gekreukte foto, een verbleekt winkelopschrift en in een stijl die getuigt van een hypersensitief waarnemingsvermogen.

Het nu in het Nederlands vertaalde Luftkrieg und Literatur uit 1999 is gebaseerd op een reeks colleges die hij in 1997 in Zürich gegeven heeft. Het thema was de neerslag van de oorlog op zijn eigen werk, maar in de boekversie werkte hij dat om tot de vraag waarom in de Duitse literatuur deze jaren durende vernietiging, deze volledige verplettering zo weinig sporen heeft nagelaten

Eigenlijk gaat het boek niet eens helemaal over literatuur. Sebald vat het zwijgen over de 400.000 bombardementsvluchten, de één miljoen ton bommen en over de 600.000 omgekomen burgers veel ruimer op. In heel Duitsland zou er om te beginnen al in de huiselijke kring over zijn gezwegen. De algemene houding was: weggijken, zwijgen. Uit schaamte, uit schuldgevoel en om geen tijd te verdoen. Men moest immers de handen uit de mouwen steken, naar de toekomst kijken, een nieuwe maatschappij opbouwen. De Duitsers verdrongen hun bombardementsverleden.

Het gaat Sebald echter niet om de vaak gebrekkige observaties van ooggetuigen of om het werk van historici. Hij vraagt zich af waarom vrijwel geen Duitse literaire schrijver zich aan dit onderwerp heeft gewaagd. De auteurs die nazi-Duitsland waren ontvlucht hebben de bombardementen natuurlijk niet meegemaakt. Het probleem moet dus worden gezocht bij de schrijvers die zijn gebleven. Zij hebben er niet over geschreven, aldus Sebald, omdat ze het te druk hadden met iets anders: met het herdefiniëren van hun eigen positie.

Als er één Duitser is geweest die de verschrikkingen empathisch, gedocumenteerd en onvergetelijk had kunnen beschrijven, maar dan wel een halve eeuw na de catastrofe, dan was het wel W.G. Sebald zelf. In Luftkrieg und Literatur - de tekst omschrijft hij als 'schetsmatig' - geeft hij een aantal aanzetten daartoe. Er staan filmische bladzijden in over de branden zelf, over de manieren waarop burgers sterven in een vuurzee, over het grote vluchten, over de rol van vliegen en ratten in een dode stad, over de snelheid van het zo wonderlijk snel weer opschietende onkruid tussen de ruïnes en over het absurd alledaagse tijdens en vlak na de apocalyptische bombardementen. In dit amalgaam van historische analyse, beschrijving, essayistiek en literaire beschrijving laat Sebald zien wat hem voor ogen moet hebben gestaan. Het zijn bladzijden die je naar adem doen happen. Alsof de vuurstorm nog eens op papier kan worden beleefd. Sebald is in 2001 bij een auto-ongeluk omgekomen.

Roelof van Gelder NRC 7 mei 2004

Jeugdboeken

Anne Provoost 'Vallen'

Uitgeverij: Houtekiet Fontein, Antwerpen 1994. LEEFTIJD: 13+

INHOUDSWEERGAVE OP HET BOEK:

Zoals elk jaar brengen Lucas en zijn moeder de zomer door in het huis van zijn grootvader, ver weg van de hoofdstad. Deze zomer is evenwel anders: zijn grootvader is gestorven, en voor het eerst beginnen de mensen in de stad over zijn oorlogsverleden te praten. Wanneer de jonge danseres Caitlin - Lucas' Amerikaanse vriendinnetje van jaren geleden - weer opduikt, wordt alles nog een stuk ingewikkelder.

Omdat niemand hem uitleg wil geven, sluit Lucas vriendschap met Benoît, een man die voor iedere vraag een antwoord heeft en hem betreft bij acties waarbij ze 'orde op zaken stellen'. 'Word niet zoals je grootvader,' waarschuwt zijn moeder. Hij slaat haar woorden in de wind, tot er een 'ongeval' gebeurt waarin Caitlin haar voet verliest. Als Benoît de gelegenheid aangrijpt om Lucas tot zondebok te maken, raakt hij zijn laatste houvast kwijt.

Een intrigerende, sfeervolle roman over een broeierige zomer waarin de dingen langzaam maar zeker uit de hand lopen.

"Terwijl ik stond te kijken kwam ik tot een besef dat me sinds die dag niet meer losgelaten heeft: dat het leven ondraaglijk is. (.....) Je moet keuzes maken, en elke keuze is verkeerd."

Lucas ziet en hoort. Hij ziet hoe zijn neo-nazistische vrienden een allochtoon in elkaar trappen en hij hoort de jongen schreeuwen. Later begrijpt hij dat de jongen om zijn moeder riep. Lucas stond erbij en keek ernaar. Het overkomt hem allemaal. Hij is een puber die alle zelfrespect en gevoel van eigen identiteit kwijt is. Hem wordt de identiteit van zijn grootvader overgedragen. Hij is de nazaat van een verrader, zo vindt Soeur; van een vaderlandslievend mens, zo vinden de neo-nazi's. Voor zijn moeder lijkt hij nauwelijks te bestaan. Zij is aanwezig maar vaag, zoals het vaag blijft wat overdag uitvoert. Ook voor Lucas.

Caitlin heeft een geheel andere relatie met haar moeder. Zij heeft een uitgesproken mening over rascisme en handelt daarnaar. Zij gaat tegen de neo-nazi's protesteren. "Weet je waarom die mannen zo rascistisch zijn? Het draait allemaal om angst.(....) Je bent bang voor alles wat je niet kunt controleren. Dat is zo, zo is de mens gemaakt. De kunst is om daarmee te leren leven. Maar wat is het probleem met die mannen? Ze kunnen geen angst en onzekerheid verdragen. Daarom maken ze hun eigen zekerheden: ze maken nieuwe regels, ze vragen dat de doodstraf weer ingevoerd wordt, ze willen alles wat nieuw en anders is buitensluiten. Ze eisen macht. Wie macht heeft hoeft niet bang te zijn.(....) Maar knoop het goed in je oren: niet de Arabieren bedreigen ons bestaan. Wèl die mannen met hun molotovs! (...) Als er iets is wat ik van mijn moeder geleerd heb is het dit wel."

Caitlin heeft al veel geleerd. Zij blijkt vrij van rancune, van haatdragende gevoelens. Zij wordt gaandeweg de enige persoon waarbij Lucas zich op zijn gemak voelt, Caitlin die van vallen in haar dansen een kunst maakt. Ze onderscheidt zich daarmee van de anderen die vallen, gevallen zijn, gaan vallen. Dat Lucas naar beneden tuimelt in een peilloze diepte van eenzaamheid lijkt het excuus te bieden voor de blinde volgzaamheid als hij door Benoît wordt meegesleurd in diens fascistische acties tegen al wat buitenlander is. Aanvankelijk lijkt niemand hem tegen te kunnen houden. Hij neemt dat zijn moeder kwalijk, terecht. Hij mag alle volwassenen aanspreken op hun gedrag. Caitlin, zijn leeftijdgenote weet hem aan te spreken en te raken. Zij brengt hoop. Het is wrang dat juist zij een ongeluk moet krijgen waarbij Lucas de reddende engel wordt, hij bevrijdt haar uit een brandende auto nadat hij haar beklemde voet af heeft gezaagd, met de kettingzaag die in het hele boek een rol speelt en waar hij van zijn grootvader zelfs nooit naar mocht kijken. Maar grootvader is dood, Lucas alle ruimte biedend de weg te gaan die hij gaat, gebruik makend van die zaag om Caitlin te bevrijden. Dat achteraf het doorzagen van het been onnodig blijkt; het past in de reeks rampzalige gebeurtenissen van die zomer.

De coördinatrice voor Nederland en België van de organisatie Aktion Sühnezeichen Friedensdienste, Barbara Schöpping, nodigde mij uit om op een seminar voor de vrijwilligers die in ons land en bij onze zuiderburen werken een lezing te geven over mijn eigen lotgevallen tijdens en na de oorlog en over die van lotgenoten en daarnaast meer te vertellen over Herkenning.

In een oude villa werd ik in de serre door Barbara van harte welkom geheten. Er zaten ongeveer vijftien jongeren in een kring, die zich kort voorstelden en vertelden bij welk project zij betrokken zijn. Ik vond het heel bijzonder dat zij Nederlands spraken, zelfs degenen die nog pas enkele maanden in Nederland waren. Het bleek dat vrijwilligers geacht worden de taal te leren van het land waar zij werken. Ik vind het knap van hen dat zij in staat waren zich zo goed in het Nederlands uit te drukken.

Enkele vrijwilligers zijn in België werkzaam bij opvang van daklozen en bij gehandicapten. In Nederland zijn er twee werkzaam bij de Anne Frank Stichting, enkelen in een zeemanshuis in Rotterdam. De anderen zetten zich in voor gehandicapten en drugsverslaafden.

In de beginjaren van ASF werkten de vrijwilligers meestal in bouwprojecten. Dat had alles te maken met de doelstelling. Uit een jubileumboek citeer ik: 'Aktion Sühnezeichen werd in 1958 in Duitsland opgericht vanuit een gevoel van verantwoordelijkheid over de rol die nazi-Duitsland gespeeld had in de Tweede Wereldoorlog. Initiatiefnemer Lothar Kreyssig, rechter in Brandenburg, hield het publiek voor: "Wij Duitsers en wij alleen zijn verantwoordelijk voor de Tweede Wereldoorlog. [...] Als de wereld de vrede nog niet kent, is dit omdat mensen zich nog niet verzoend hebben. [...] Daarom vragen wij aan de volkeren die door ons onderdrukt werden, om ons toe te laten om met onze eigen handen, iets goeds te doen in hun land, om als teken van verzoening een collectieve onderneming te starten, een dorp te bouwen, een kerk, een

ziekenhuis, en alles te doen wat beantwoordt aan de noden [...] niet als hulp of herstel, maar wel als een vraag om vergeving en om vrede." []

De belangrijkste doelstelling was daarbij dat de vrijwilligers uit de geschiedenis zouden leren verantwoordelijk te zijn voor het heden. []

Nadat de naam van de organisatie werd uitgebreid tot Aktion Sühnezeichen Friedensdienste werden in de jaren zeventig vrijwilligers eveneens ingezet bij sociaal-maatschappelijke dienstverlening. Ook ondersteunden zij instellingen die ijverden voor bestrijding van onder andere fascisme, neonazisme, racisme en discriminatie; zij begonnen te werken voor instellingen die zich richtten op herdenking; op de opvang van minderheden, sociaal zwakkeren en zieken. In deze tijd richtte ASF zich ook actief op de vredesbeweging.'

Jongens konden vanaf de zeventiger jaren in een project van ASF hun vervangende dienstplicht vervullen. Vanaf die tijd meldden zich ook steeds meer jonge vrouwen. Na de val van de Muur zwierven vrijwilligers ook uit naar het voormalige Oost-Duitsland en naar Rusland. ASF is vertegenwoordigd in de belangrijkste landen van West- en Oost-Europa, in Israël en de USA.

Ik citeer verder uit het jubileumboek: 'Internationale uitwisseling maakt het voor de vrijwilligers mogelijk de grenzen van hun eigen culturele achtergrond te ervaren, doordat nationale en ideologische grenzen worden overschreden. Deze dagelijkse inter-culturele ervaringen geven iedereen de mogelijkheid om actief deel te nemen aan de dialoog tussen verschillende, politieke en maatschappelijke culturen'.

ASF biedt de vrijwilligers ook een educatief kader. In hun scholing is vaak voornamelijk gekeken naar datgene aan kennis en kunnen dat een goede uitgangspositie in het beroepsleven bevordert. In de werksfeer draait het vaak vooral om concurrentie, succes en prestatie. In het ASF-kader leren de jongelui ook solidariteit en sociaal gedrag, verdraagzaamheid en dienstbaarheid te zien als belangrijke elementen in het leven van een individu, maar ook van de maatschappij als geheel.

Terug naar Ommen!

Eerder die week hadden de vrijwilligers een lezing gehoord van een lid van de Jonag, de Joodse Naoorlogse Generatie. Wat Joden van de oorlog te lijden hebben gehad is bekend, maar de gevolgen voor

(Vervolg op pagina 22)

SEMINAR AKTION SUHNEZEICHEN, OMMEN 2 JULI 2004

(Vervolg van pagina 21)

de na-oorlogse generatie zijn dat veel minder. Het onderwerp van mijn verhaal was hun volkomen onbekend. Ik merkte dat zij zeer geïnteresseerd waren. Er werd intens geluisterd. Was op school mijn ervaring dat jongelui niet goed meer konden luisteren, veel minder goed en minder lang dan hun volwassen mede-cursisten, deze middag bleek dat in elk geval déze jongelui geen moment hun aandacht lieten verslapen.

Na een korte theepauze konden er vragen gesteld worden. Uit deze vragen bleek mij hoe goed zij geluisterd hadden. Er werd mij onder andere gevraagd naar mijn schuldgevoelens, mijn houding tegenover mijn vader en tegenover zijn politieke keuze, naar de invloed van mijn ervaringen op mijn man en kinderen en op mijn beroepsleven. We hadden ruim de tijd om op alle vragen in te gaan. Ik had overigens ook wat vragen aan de vrijwilligers. Ik was bijvoorbeeld erg benieuwd naar hun motivatie om voor ASF te werken. Ik vroeg me ook af welke opleiding zij hadden gevolgd en wat hun verdere toekomstplannen waren. Maar vooral ook: voelen zij zich schuldig?

Op deze vragen zijn we ook uitgebreid ingegaan. In de beginjaren van ASF hadden de vrijwilligers vooral een praktische vorming achter de rug: timmerman, metselaar etc. Voor de bouwprojecten uitermate geschikt dus. Tegenwoordig hebben de meeste vrijwilligers een diploma van de middelbare school of het gymnasium. Een aantal is nog, of vind zichzelf, te jong om naar de universiteit te gaan en wil zich een jaar of meer voor de maatschappij verdienstelijk maken. Sommigen grijpen de kans om bij ASF te werken aan om na te denken over welke studie zij eigenlijk willen gaan volgen of om beter inzicht in hun eigen persoonlijkheid en identiteit te krijgen. Zij zouden natuurlijk in allerlei tijdelijke baantjes terecht kunnen, maar voor de aanwezige jongelui viel de keuze toch op de ASF. Werken voor ASF doe je niet in een opwelling, de doelstellingen moeten door de vrijwilligers van harte onderschreven worden en zij verplichten zich ook tot een aantal afspraken. Bijvoorbeeld: 'Ik verplicht mij als deelnemer aan een werkkamp van Aktion Sühnezeichen de werkzaamheden met mijn beste krachten te zullen verrichten; ik wil op geen enkel werk neerzien; ik wil de mensen van het bezochte land geduldig, bescheiden en vriendelijk en met achting tegemoet treden, ook dan als mijn pogingen tevergeefs zijn en de goede bedoelingen niet geaccepteerd worden'.

ASF is opgezet als een organisatie voor vrijwilligers die door daadwerkelijk de handen uit de mouwen te steken, laten zien dat er ook een ander Duitsland dan het door de nazi's beheerste Duitsland bestaat en die door praktisch werk een bijdrage aan verzoening tussen de volkeren leveren. Uit het jubileumboek blijkt uit interviews met een aantal vrijwilligers van de beginjaren, dat dezen zich vaak door schuldgevoelens lieten leiden bij hun keuze voor werk bij ASF. Ik ontmoet in Duitsland nog vaak, te veel, mensen van mijn leeftijd of jonger, die zich schuldig voelen over het verleden, terwijl zij daar op geen enkele manier schuldig aan zijn. Ik heb zelf heel lang met onterechte schuldgevoelens geworsteld en het doet me pijn te zien hoe anderen onder schuldgevoelens gebukt gaan.

Daarom wilde ik graag van de vrijwilligers aan het Seminar in Ommen weten in hoeverre zij zich schuldig voelen aan wat in het verleden gebeurd is. Tot mijn grote opluchting bleek, dat deze jongelui zich níet schuldig voelen. Zij voelen zich verantwoordelijk voor een vreedzaam samenleven van volkeren in het heden en in de toekomst. Het overdenken en bespreken van het verleden, 'die Auseinandersetzung mit der Vergangenheit', speelt in de vorming bij ASF een belangrijke rol, maar het is beslist niet de bedoeling om de vrijwilligers met onjuiste schuldgevoelens op te zadelen.

Mijn lezing was het uitgangspunt voor een intensieve discussie waardoor het voor ons allemaal een heel leerzame middag werd.

Gonda scheffel-Baars

Aktion Sühnezeichen: <http://www.asf-ve.de>

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

Het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, zoals de verzameling van justitiële dossiers van de van collaboratie met de Duitse bezetterverdachte Nederlanders genoemd wordt, is in meerdere opzichten bijzonder gebleven.

Al in de jaren '80, ruim voor het moment van de overdracht van de dossiers van Justitie naar het Nationaal Archief, werd duidelijk dat de belangen van de betrokkenen (zij zelf en hun familieleden) te groot waren om openbaarheid mogelijk te maken. Dat is immers meestal mogelijk met meer dan 50 jaar oude archieven.

Bij het Nationaal Archief gelden nog steeds dezelfde beperkingen voor de inzage van de dossiers zoals die altijd al van toepassing waren onder het beheer van het ministerie van Justitie.

Daarbij wordt het algemeen belang van openbaarheid van de overheidsarchieven (ten behoeve van de (recht en bewijs zoekende burgers) en het bijzondere belang van betrokkenen en familie van betrokkenen tegen elkaar afgewogen, waarbij men erop toeziet dat er geen onevenredige schade aan de privacy van de betrokkenen berokkend kan worden. In de praktijk houdt dit in dat derden (niet direct betrokkenen) alleen inzage onder strikte voorwaarden kunnen krijgen. Dit zijn meestal wetenschappers en soms journalisten die het doel van hun onderzoek duidelijk op papier zetten en dit tezamen met de belofte de privacy van de belanghebbenden niet onevenredig in gevaar te brengen, ondertekenen.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden: dinsdag van 9.00 tot 21.00 uur

..... woensdag tmt vrijdag 9.00 tot 17.00 uur
..... zaterdag 9.00 tot 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

..... de desbetreffende is overleden

de desbetreffende toestemming geeft tot inzage.

en er is de (uitzonderlijke) mogelijkheid dat informatie uit het dossier gegeven wordt door een ambtenaar van het Rijksarchief op grond van een verklaring van een psychiater of psychotherapeut waarin duidelijk gemaakt wordt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat deze informatie gegeven wordt. Men kan dan dus niet zelf het dossier inzien maar krijgt antwoord op de vragen die men heeft.

Voor informatie kan men bellen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

Telefoon: 070 3315444

Fax: 070 3315499

e-mail: ..... info@nationaalarchief.nl

website: ..... www.nationaalarchief.nl

Het verzoek tot inzage van een dossier kan alleen schriftelijk. Dit moet toegestuurd worden aan:

.....

Het Nationaal Archief

Secretariaat afd. Publiek

Prins Willem Alexanderhof 20

2595 BE Den Haag

.....

(Vervolg op pagina 24)

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

(Vervolg van pagina 23)

In dit verzoek dient voor te komen, respectievelijk bijgesloten te zijn:

Naam, volledige voornamen, geboortjaar en plaats van degene waarnaar onderzoek wordt gedaan.

Bewijs van overlijden (mag een kopie van een rouwkaart zijn, ofwel een uittreksel uit het overlijdensregister dat aan te vragen is bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden). Een bewijs van overlijden is niet noodzakelijk als de persoon vòòr 1902 is geboren.

Indien de betrokken persoon niet is overleden dan is een vereiste: een door hem of haar getekende verklaring waarin hij/zij toestemming geeft voor inzage door een met name genoemde persoon; deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

- De relatie tot de persoon.
- Korte motivering van de wens tot inzage
- zoveel mogelijk gegevens over de betrokkene te vermelden: d.w.z. naam, evt. meisjesnaam, geboortedatum en geboorteplaats, eventueel de organisatie waarvan hij/zij tijdens de bezetting lid was, etc.

Het Ministerie gaat dan kijken of er inderdaad over diegene een dossier is. Als dit niet zo is dan wordt u dat gemeld; als het wel zo is stuurt men u een briefje met het inzagerecht. Daarop staat het telefoonnummer waar u naar toe moet bellen om een afspraak te maken. Meestal duurt dit zo'n twee tot drie weken.

U kan niets van de inhoud van het dossier meenemen. U kan er ook niets van kopiëren. Wat u wel mag is gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene maar ook van directe verwanten te beschermen.

SWH

HET BULLETIN

is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de werkgroep is:

- het bevorderen van hulpverlening aan hen die in persoonlijk en/of maatschappelijke leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide ouder(s) of grootouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en), dan wel de bezetter waren.

- bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering.

De werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van sympathie voor (neo-) fascisme en (neo-)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer komt uit in de vierde week van juni. Kopij voor dit nummer moet uiterlijk 1 juni 2005 in het bezit zijn van de redactie.

We stellen het op prijs als u de kopij verstuurt via de e-mail.

U kunt uw kopij ook toesturen per diskette en natuurlijk gewoon op papier.

Redactieadres **Het Bulletin**:

Van Beekstraat 132

1121NT Landsmeer

Tel: 020-4822480

E-mail: info@werkgroepherkenning.nl

Redactie

Paul Mantel

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

STICHTING
werkgroep
HERKENNING

Het Bulletin

Jaargang 20, Nummer 1, Maart 2005